

1 Globalna kompleksnost in njeni lokalni odmevi

Damjan Mandelc

Znanstvena produkcija v polju globalizacijskih študij je bila od svojih začetkov interdisciplinarna in je zavzemala tako tradicionalne kot tudi inovativne raziskovalne poti za soočenje z dinamikami globalizacije. Globalizacije ne opazujemo zgolj na transnacionalni in globalni ravni, pač pa vzroke in učinke globalizacije razumevamo tudi s sociološkim raziskovanjem, ki zasleduje nacionalne in regionalne dinamike in transformacije. V naši razpravi o globalizaciji se bomo zato ustavili tudi pri nekaterih ključnih procesih v slovenski družbi (osamosvojitve, tranzicija, evropeizacija). Za ustrezno razumevanje slovenskih procesov v dobi globalizacije je pomembno razumevanje geopolitičnih kontekstov (val demokratizacije v devetdesetih 20. stoletja, ekonomska globalizacija, kulturološke, intelektualne, religijske in druge determinante). Sedanje razumevanje globalizacije je navkljub vrsti različnih teoretičnih in analitskih pristopov relativno enotno o tem, da je globalizacija oslabilala nacionalno državo in nacionalno identiteto, da je pospešila vpliv transnacionalnih akterjev in da je odgovorna za novo supranacionalno realnost na ekonomskem, političnem področju in na področju kulture (Beck 2003, Lechner et. al. 2000, Held 1991, Tomlinson 1999).

Vsaka razprava o globalizaciji se sooča ne le z mnogoterimi aspekti globalizacije in neenakomerno distribucijo njenih učinkov, upoštevati mora tudi specifične zgodovinske dimenzije ter razsežnosti vsakdanjih percepcij sprememb. Globalizacija (so) oblikuje in vse bolj tudi preoblikuje skupinske, večinske in manjšinske identitete, pri čemer so za spremembe enako dovzetne tako stabilne družbe kot tudi družbe v tranzicijah. Globalizacija je odgovorna za ekonomsko, politično, kulturno in druge oblike integracije, njeni učinki in zahteve pogojujejo prilagajanje, zato je razprava o globalizaciji tudi razprava o njenih učinkih na oblikovanje nacionalne, kulturne in manjšinskih identitet. V slovenskem kontekstu smo od zgodovinskega leta 1989 dalje priče redefinicijam in reartikulacijam tako nacionalne kot kulturne identitete, identitete manjšin v Sloveniji in slovenskih manjšin v zamejstvu. Pretekla slaba tri desetletja je mogoče razdeliti na dve skoraj enako dolgi obdobji, v grobem na čas »državotvorja« v prvem desetletju in pol ter obdobje evropeizacije in globalizacije v drugem desetletju in pol. Leta 1991 je bila javna razprava osredotočena na mesto nove države v svetu, leta 2017 na vlogo sveta v tej državi (globalna finančna kriza, kriza evropske integracije, begunska kriza, tuje investicije, strategije na področju turizma ...). Po treh desetletjih tranzicije in globalizacije je mogoče

ponuditi analizo, kje so bile storjene največje napake, ni pa še mogoče oceniti, ali bo v aktualnem soočenju nacionalnega na eni strani in evropskega ter globalnega zamišljanja na drugi prevladalo prvo ali drugo. Serija kriz, med katerimi velja gotovo izpostaviti globalno finančno krizo in njene evropske in nacionalne naplavine, krizo evropske integracije, ki je svojo streznitev doživela z začetkom britanskega izstopanja iz EU, varnostne krize, kot so vojne na Bližnjem vzhodu, grožnja terorizma, nestabilni evropski sosedi Turčija in Ukrajina, begunski eksodus in migrantski val, porast skrajnih političnih gibanj in strank kot neposredna posledica (in odgovor) na begunsko krizo, so sociološko analizo še otežile. Odzivi na takšne krize, na nestabilnosti, ki jih povzročajo, namigujejo, da je zaenkrat in znova v vo-dečem položaju nacionalno zamišljanje in nacionalni odgovor na račun globalnega, kozmopolitskega, multikulturnega.

Razprava o globalizaciji je multidimenzionalna, multidisciplinarna, kompleksna. Prvi odgovori in raziskovanja so orisali in naslovili neoliberalni obraz globalizacije, globalizacijo kapitalizma in transnacionalizacijo družbenih, političnih in kulturnih procesov, ki jih ta vključuje (prim. Robinson 1996). Učinkovanje globalizacije na ekonomskem področju je bilo tisto, ki je najbolj zaposlovalo znanstveno in širšo javnost. Transnacionalni kapital se je izmuznil kontroli države in se zalezal v vse kotičke sveta, globalizacija je pospešila internacionalizacijo kapitala, novo med-narodno delitev dela, ekonomske integracijske procese in šibitev moči nacionalne države (Robinson 1996, 14).

Opravimo sedaj pregled razumevanj globalizacije, kot so se vrstila v preteklih desetletjih. Vplivni teoretik globalizacije Ulrich Beck je opozoril, da je raba koncepta globalizacije predimenzionirana in preveč poenostavljeno reducirana na goli ekonomizem (2003). Beck je zato predlagal niansirano razumevanje koncepta in dinamik, ponudil je razumevanje globalizma na eni in globalnosti in globalizacije na drugi strani, pri čemer *globalizem* razume kot ideologijo neoliberalizma, ki nastopa enozvočno, ekonomistično, večplastnost globalizacije pa skrči le na ekonomsko dimenzijo, *globalnost* opisuje kot stanje nove svetovne družbe, pod pojmom *globalizacija* pa razume procese, pri katerih nacionalne države spodbujajo različni pritiski s strani transnacionalnih akterjev. Beck dodaja, da druga ob drugi obstajajo ekološke, gospodarske, politične, civilnodružbene in druge globalizacije, ki se jih ne da zvajati drugo na drugo niti drugo skozi drugo predstavljati (ibid.).

Featherstone zapiše, da je bila raba termina globalizacija do zgodnjih devetdesetih v postopnem porastu in je nato v prvem desetletju 21. stoletja vstopila v vsakdan-nji vokabular ne le akademskega sveta, ampak tudi medijev in najširše javnosti. To je obdobje, ki je razglasilo, da živimo v globalni dobi, in je obenem obdobje,

ki je porodilo številne skupine boja proti globalizaciji, predloge za deglobalizacijo in pozive k alternativnim globalizacijam (2006: 387). Enako obdobje, od devetdesetih dalje, je naplavilo serijo konceptov, ki naj bi olajšali razumevanje nove dobe. Holton (1998) je skoval koncept *globalne vasi*, ki naj bi opisal dobo, v kateri so lokalni, regionalni, nacionalni in transnacionalni elementi povezani v drug na drugega učinkujočo celoto. Drugi avtorji (prim. Scholte 2000, Wallerstein 1998) zavračajo tezo, da je globalizacija fenomen zadnjih nekaj desetletij, in argumentirajo, da je mogoče šteti stopnjevanje medsebojne povezanosti sveta zadnjih petsto let, od evropskega osvajanja naprej; ob tem se sprašujejo, zakaj ne zadostuje več dosedanja terminologija, ki sta jo še najbolj povzela koncepta internacionalizma in mednarodnih odnosov.

Zavračanje globalizacije v akademskih krogih je prihajalo tudi v obliki kritike, da globalizacija ni nič drugega kot nova oblika homogenizacije in pozahodničenja. Walters ugotavlja, da sumničavost do globalizacije ni presenetljiva, saj je videti, kot da opravičuje ekspanzijo zahodne kulture in kapitalizma s tem, ko vzpostavlja silo, nad katero ljudje nimajo nadzora (1994, 3). Po takšni konceptiji je globalizacija razumljena kot dominacija zahodnih ekonomskih (tudi političnih in kulturnih) odnosov nad drugimi deli sveta, kot mehanizem, ki povečuje neenakosti med bogatimi in revnimi državami. Tovrstni argument imenuje homogenizacijo tudi *amerikanizacija* in izpostavlja vlogo Združenih držav Amerike kot tiste politične, ekonomske in vojaške sile, ki si podreja svetovne resurse in šibkejše države v imenu svojih interesov. Ritzer (1993) je v svojih delih predstavil koncept *mcdonaldizacije*, s katerim je želel pokazati, kako princip restavracij hitre prehrane vse bolj dominira različne sektorje ameriške družbe in posledično vsega sveta, s podobno argumentacijo pa se mu je pridružil tudi Holton (1998, 166–168).

Toda kot smo zapisali že zgoraj, teze o homogenizaciji in standardizaciji, versterizaciji in amerikanizaciji ne pojasnjujejo vseh aspektov globalizacije, izpuščajo namreč dejstvo, da globalizacija ni enotna sila, ki bi osvajala in dominirala vsepovprek. Nederveen Pieterse opozarja, da kulturne izkušnje niso napredovale v kulturno uniformiranost in standardizacijo ter da tovrstna perspektiva spregleda vpliv nezahodnih kultur, ki delujejo in vplivajo na zahodni svet (1995, 53). Obenem teza o homogenizaciji izpušča relevantne trende migracij in hitrega razvoja nekaterih nezahodnih družb, kar dodatno spodkopava razumevanje, da je globalizacija enako pozahodničenju oziroma vesternizaciji. Zatorej, četudi drži, da so šle aktivnosti globalnih korporacij v smeri standardizacije in homogenizacije, še vedno obstaja (in se širi) prostor za reprodukcijo družbene in kulturne raznolikosti, družbenih večin in manjšin znotraj povezane globalne strukture, kot odgovor na poskuse

standardizacije in kulturne homogenizacije pa se nekatere družbe in skupine odločijo za zapiranje svojih (družbenih in simbolnih) meja (Goldmann 2000, 11).

V zgodnjem obdobju preučevanja globalizacije so avtorji poudarjali predvsem zgoščevanje časa in prostora (prim. Harvey 1990), kar naj bi imelo precejšnji vpliv na politične in ekonomske dejavnike, v nekoliko manjši meri pa tudi na kulturo in družbeno življenje. Vzroke za takšno zgoščenost prepoznamo v novih oblikah organizacije, v novih tehnologijah produkcije in s tem povezanimi menjavo in potrošnjo (ibid., 284–300). V tej zvezi je Anthony Giddens ponudil prepoznavno misel, ko je zapisal, da je globalizacija definicija potenciranih in okrepljenih svetovnih družbenih odnosov, ki povezujejo oddaljene lokalitete na način, da na lokalne dogodke vplivajo in jih oblikujejo dogodki, ki se dogajajo daleč stran (ibid., 64).

Globalizacija je povzročila erodiranje vloge nacionalne države, njeno nekdanjo moč je ogrozila vrsta regionalnih in supranacionalnih akterjev, med katerimi so najvplivnejše multinacionalne korporacije, supranacionalne agencije in institucije, nevladne organizacije in druge sile pritiska. Takšno širjenje supranacionalnosti je olajšalo in spodbudilo rast neteritorialnih identitet, med njimi tudi kozmopolitske solidarnosti. Povečanje obsega migracij, vpliv množičnega potrošništva, množični turizem in nove oblike komunikacije so dale krila globalnim hibridnim kulturam, ki privabljajo vse več ljudi. Nacionalno po dveh stoletjih dominacije, tako nedvoumno pokaže Scholte (1990), ni več edina oblika skupnosti. Obenem Scholte priznava, da rast supranacionalnosti in suprateritorialnosti povratno vpliva na porast nacionalističnih formacij. Globalizacija je reducirala relativno moč držav tako, da je postalo težje zatirati zahteve manjšinskih nacionalizmov znotraj državnih meja, prav tako pa etnična, manjšinska in nacionalna gibanja v vse več primerih za dosego svojih ciljev izkoriščajo prav transnacionalna omrežja (ibid., 168). Države so danes navkljub vse večji vpetosti v globalne tokove še vedno relevantne akterke, a posamično ne zmorejo več naslavljanju ključnih problemov, kot so mednarodne migracije, terorizem, trgovina z ljudmi, klimatske spremembe ipd.

Če je globalizacija segmentiran, neenak in lokaliziran proces in ne nekakšna vseobsegajoča in homogenizirajoča sila, potem je ni smiselno poenostavljati in ji dajati enoznačnih predznakov. Globalizacija ni »dobra ali slaba« (Özkirimli 2005, 154), konceptualizirati bi jo morali kot priložnost, da okrepimo postnacionalne oblike skupnosti in pripadanja. To ne pomeni, da bi se morali odpovedati svojim lokalnim posebnostim, jezikom, kulturam, nacionalnim identitetam ali svojim državam, pač pa bi morali stopiti preko tega, da narod dojemamo kot izključno strukturo politične identitete. Globalizacija je lahko pri tem poskusu v pomoč, da postaneta narod in država le dva izmed mnogih (identitetnih) referenčnih okvirov (ibid.).

Pozno 20. stoletje je prineslo razvoj družb, za katere je značilna relativno visoka stopnja mobilnosti. Takšne družbe pogosto označujemo kot odprte družbe. To je nekatere napeljalo na ideje o multikulturalizmu kot o širšem procesu in projektu, ki bo pripeljal do *svetovne družbe* (Habermas 2005); David Held je napovedal, da bodo procesi politične globalizacije pripeljali do svetovne vlade in kozmopolitske demokracije (Steger 2003, 68), drugi pa so tovrstne ideje zavrnil kot preveč idealistične (ibid.).

Če sprejmemo koncept svetovne družbe, ta predpostavlja, da odpadejo teritorialne meje na način, kot so definirane v primeru nacionalno-državne suverenosti, nacionalne identitete in kulture. Postavi se vprašanje, kako bi potekal takšen proces večkulturnosti in kako bi različne kulture in jeziki soobstajali v eni in si delili politične in ekonomske resurse. Legitimno v tej zvezi je tudi vprašanje politične organizacije svetovne družbe, njene orientacije in legitimnosti njenih institucij. Na tem mestu vstopamo v polje razprave o multikulturalizmu, kar je v globalni dobi legitimna in potrebna razprava. Paradigma multikulturalizma (Storti 1994, Bennett 1998, Kohls 1994) razlaga izmenjavo med kulturnimi skupinami znotraj družbe. Različne države izvajajo tovrstne politike, ko spodbujajo socializacijo in integracijo ljudi različnih etničnih, religijskih, jezikovnih izvorov, multikulturalizem pa je okvir, v katerem se odpira izpostavljenost kulturi »drugega«. Pokazatelj uspeha takšnih politik so večjezično izobraževanje, demarginalizacija zapostavljenih skupin, še posebej starih in novih etničnih manjšin, dobre prakse upravljanja različnosti, krepitev človekovih pravic in transkulturnih kompetenc, kulturna občutljivost, negovanje in ohranjanje pluralne družbe. Ko takšne prakse v večetničnih, večkonfesionalnih, večjezikovnih družbah izostanejo, smo priče porastu diskriminacije na podlagi etnične, verske in drugih pripadnosti, asimilaciji manjšinskih in emigrantskih skupnosti, predsodkom in drugim učinkovinam nestrpne družbe. In kakor je težavna pot do strpne družbe v večetničnih državah, si je toliko težje zamišljati stabilnost svetovne družbe. Vendarle smo v zadnjih desetletjih priče različnim modelom integracije skupin držav v ekonomskem, v nekaterih primerih pa tudi v političnem smislu. Geografsko nekoliko bolj oddaljene so denimo ASEAN, skupnost držav Jugovzhodne Azije, MERCOSUR v Latinski Ameriki, Afriška unija, Arabska liga, našemu prostoru najbližja pa je Evropska unija, ki je med naštetimi tudi edina, ki je presegla golo ekonomsko integracijo in z nedavnimi pogodbami (maastrichtska, lizbonska) vstopila v proces političnega povezovanja, vključno s sui generis obliko izvršilne (Evropska komisija), zakonodajne (Evropski parlament in Svet Evropske unije) in drugih oblasti (Sodišče Evropskih skupnosti, Računsko sodišče, Evropska centralna banka) v obliki supranacionalnih institucij. Če je zagovornikom nacionalnodržavnega modela težko razložiti, zakaj je večkulturnost neizogibna potreba,

je prav primer evropskega integracijskega procesa tisti, ki najbolj pokaže, da je sobivanje in sodelovanje v večkulturni družbi oziroma v zvezi držav mogoče in koristno. V globaliziranem svetu se je nemogoče izogniti srečevanju kulturnih razlik, zato je kompetentnost, da vstopimo v medkulturni dialog, vitalnega pomena tako za nacionalne države, njene narode/nacije, za večinske in manjšinske skupnosti, posameznike in posameznice. Zgodovina evropske integracije je polna poskusov, kako med seboj različne družbe pripeljati v dialog in sodelovanje. V takem procesu igrajo ključno vlogo odgovorna politika, demokratični mediji, izobraževalne institucije, širok družbeni konsenz.

Vendarle je treba priznati, da niti model integracije in še manj poskusi večkulturnosti niso povsod in vedno naleteli na plodna tla. Nasprotno, odpor je (bil) močan in trajen. Leta 2001 se je znameniti kanadski teoretik multikulturalizma Will Kymlicka spraševal, v kolikšni meri je mogoče zahodne modele in prakse varovanja manjšinskih pravic implementirati v drugih okoljih, denimo v prostoru postkomunističnih dežel Vzhodne Evrope in nekdanje Sovjetske zveze. Današnji čas ponuja nekatere odgovore na Kymlickova vprašanja. Pridružitve vzhodnoevropskih držav Evropski uniji je gotovo prispevala k dvigu demokratičnih standardov, uveljavitvi vladavine prava, demokratičnih institucij itd., vendarle pa je obenem opaziti tudi porast skupin, ki jih označujemo kot skrajno desnico, zgodili so se nekateri prevzemi oblasti s strani skrajno konservativnih strank, ki poudarjajo etnično in versko homogenost, ki spodkopavajo demokratične institucije, ki svojim starim in novim manjšinam oporekajo polno uveljavljanje državljanskih pravic, vse višji je delež volilnega telesa, ki zavrača odprto družbo in kot odgovor na politično nemoč iskanja rešitev izbira skrajni nacionalizem, populizem, demagogijo, protekcionizem in ksenofobijo.

Namesto zahodnega modela, ki mu očitajo držo superiornosti in dogmatizma, Bhikhu Parekh predlaga model pluralne perspektive kulturne raznolikosti in razvija teoretsko primernejše pristope upravljanja globaliziranih večkulturnih družb (2000). Lukšič Hacin zapiše, da je mogoče večkulturnost razumeti na različne načine; kot opis družbe, v kateri vzporedno živijo različne etnične in kulturne večine in manjšine, kot teoretsko podlago za analizo odnosov med njimi ali kot politični program oziroma pristop, po katerem naj pride do spremembe obstoječega odnosa med dominantnimi in manjšinskimi kulturami (2004, 107–120). Politike multikulturalizma se nekaterim svetlim izjemam navkljub soočajo s hudimi kritikami, ki ne pojenjajo, ampak se, nasprotno, krepijo. Nasprotniki izrekajo strah, da multikulturalizem povzroča getoizacijo manjšinskih skupin, saj da odtuja mi-grante in manjšinske skupnosti, namesto da bi promoviral integracijo v večinsko

družbo. Druge vrste kritika opozarja, da uveljavitev večkulturnosti pri manjšinskih skupnostih povzroča, da pričnejo prakticirati monokulturalizem. Takšne trende je denimo opaziti med nekaterimi muslimanskimi skupnostmi v evropskih državah, kjer priseljske skupine niso želele sprejeti večinskih praks in norm, temveč so se, tudi zaradi pravice do ohranjanja lastne kulturne, verske, jezikovne in politične identitete zaprle vase in zaživele vzporedno življenje. Zagovorniki multikulturnih politik takšne strahove zavračajo in v ospredje postavljajo prednosti, med drugim dejstvo, da multikulturne politike pomagajo priseljencem (od katerih so države v današnjem času ekonomsko življenjsko odvisne) in varujejo manjšine pred rasizmom, izključevanjem in marginalizacijo. Obstaja še en argument, ki prepričuje, da multikulturalizem ponuja možnost manjšinam, da delujejo kot polnopravni deli družbe, saj v nasprotnem primeru grozi nevarnost, da postanejo, ko jih predstavniki večine odrivajo na politično in ekonomsko margino, destruktivne, se izolirajo, to pa vodi do trenj in napetosti, celo nasilnih konfliktov, kot smo jim bili priče v francoskih predmestjih. Primerjava med državami, ki spodbujajo (oziroma so v preteklosti spodbujale) multikulturne politike, in tistimi, ki raje podpirajo princip »talilnega lonca« oziroma asimilacije, govori v prid multikulturnih politik. Kanada denimo beleži manj kriminala, ki temelji na sovraštvu do tujcev (t. i. *hate crime*), in manj medrasnih incidentov kot ZDA. Posamezniki, ki prihajajo iz manjšinskih skupnosti, so bolj zastopani v politiki in javnih zadevah, manj je praks izključevanja na področju zaposlovanja in izobraževanja (Kurthen 1997, 261).

Naslednje vprašanje, ki ga odpirajo globalizacijske študije, je vprašanje demokracije v pogojih globalizacije. V temeljnih delih in prispevkih k teoriji demokracije (Dahl 1998, Lijphart 1977) najdemo podlago za raziskovanje demokracije primarno v okviru nacionalne države, v pogojih globalizacije je zato treba takšno raziskovanje nadgraditi z novimi pristopi in novimi koncepti, da bi mogli nasloviti sodobne družbenopolitične, ekonomske in kulturne kontekste ter pogoje za dosego demokratičnih praks. Primeri takšnega novega pristopa so razprave o postdemokraciji (Croucher 2004), pretresi koncepta *demosa* (Bohman 2010), premislek o volilnih sistemih in predstavniki demokraciji, ki pogosto onemogoča demokratični proces (Van Reybrouck 2016), in druge razprave, ki stare koncepcije demokracije postavljajo pod vprašaj oziroma jih na novo artikulirajo.

Pomemben del raziskovalnih prizadevanj v polju globalizacije je danes usmerjen k vprašanju identitet, od njihovega pogajalskega potenciala pa vse do specifičnih vidikov njene pojavnosti v razmerah globalizacije. Za razumevanje pojma identiteta je treba omeniti, da so se v zadnjem obdobju močno razvila analitska orodja, s katerimi se je mogoče v družbenih in humanističnih znanostih dokaj prepričljivo

soočiti s tem sicer izmuzljivim pojavom. Globalizacija je nedvomno močno zaznamovala nove in relevantne transformacije identitet s tem, ko je še posebej v zadnjem času izpostavila njihovo fluidnost in negotovost. Preučevanje identitet v globaliziranih družbenih kontekstih ponuja priložnost, da poglobimo razumevanje njihove kompleksnosti in istočasno priznamo, da se na tem področju ponujajo izzivi in priložnosti. V strogo sociološkem smislu sta globalnost in nacionalnost del pogajanj, ki se odvijajo med njima. V tej zvezi se zdi potemtakem neodgovorno zatrjevanje, da se bližamo nastopu postnacionalne dobe. Konec narodov bi namreč potegnil s seboj tudi konec identitet, ki so nastale kot posledica zgodovinskih procesov in pogajanj o etničnih zadevah. V času informacijske revolucije, ki spodbuja procese kulturne globalizacije, nismo priča toliko, če sploh, preseganju etničnosti, temveč prej njeni revitalizaciji, ki jo spremlja pojav novih identitet.

Raziskovanje identitet v globaliziranih družbenih kontekstih ponuja priložnost, da poglobimo naša razumevanja kompleksne narave identitet in hkrati priznamo, da nove dinamike zahtevajo nove in drugačne prijeme. Enega bolj produktivnih teoretskih predlogov je nemara mogoče uzreti v tezi, da se globalnost v veliki meri konstituira znotraj nacionalnosti (Rizman 2008). Pritiski globalizacije sicer prispevajo k fragmentaciji identitet in kultur, kulture pa so rezultat spominov, lokalnih artikulacij razmišljanja, običajev in norm, ki rastejo iz lokalnih prizadevanj. Takšna lokalna prizadevanja, ki so prepletena z novimi globalnimi stvarnostmi in željami, ki jih posredujejo (in ustvarjajo) množični mediji, zadevajo ponovno spominjanje preteklosti na način, ki dopušča fragmentirano razpravo o napredovanju (ibid.).

Način, kako moderne, postnacionalne skupnosti najdevajo ali izgubljajo svojo avtonomijo, se spreminja v odgovorih na različne pritiske globalizacijskih procesov. Globalizacijski procesi reducirajo mnoge ovire v družbenih interakcijah, ki sta jih nekdaj predstavljala čas in prostor. Obenem globalizacija destabilizira obstoječe centre in avtoritete ter povzroča vznikanje novih centrov, ki se porajajo v vseh sferah družbenega življenja tako na globalni kot na nacionalni in lokalni ravni. Morda ključni problem, s katerim se soočamo v globalizirani družbi, je kritična koncentracija moči v nekaterih državah in ekonomskih krogih, ki izkoriščajo dejstvo, da je pojav globalizacije relativno nov, v veliki meri nereguliran in kot tak prepuščen plenjenju močnih in vplivnih držav in ekonomsko močnih skupin.

Konfliktom in ekonomskim pritiskom se pridružujejo tudi povečevanje kulturnih tokov, obsežni prenos pomenskih sistemov in simbolnih form – svet vse bolj postaja eno, ne le v smislu političnega in ekonomskega, ampak tudi v pomenu njegovih kulturnih konstrukcij. Četudi, kakor ugotavlja Hannerz (1991, 107), globalni kulturni zemljevid izrisuje nenehne kulturne interakcije in izmenjave, svet ne postaja

egalitarna globalna vas. Nasprotno, različni sloji družb so podvrženi radikalnim spremembam, ogrožena je identiteta posameznikov in skupin, lokalnosti in celotne regije so prisiljene, da se prilagodijo ali potonejo pod pritiski novih ekonomskih sil; nacionalne države občutijo pritiske na svojo suverenost in avtonomijo, da same urejajo in odločajo o svoji prihodnosti, prisiljene so v tesnejše vezi z drugimi. Eden vodilnih afriških mislecev Claude Ake (1995: 26) argumentira, da globalne ekonomske sile vzpostavljajo svet ene ekonomije in mnogo manj ene politične družbe. Narodi in države sodelujejo pri upravljanju sveta glede na svojo ekonomsko moč, ta jim sorazmerno podeljuje tudi njihove pravice. Globalni red obvladuje neformalna svetovna »vlada«, ki jo sestavljajo ekonomsko najmočnejše države (in korporacije), njena logika je logika trga, status v tem novem redu pa podeljuje skoraj izključno ekonomska moč.

Glasovi, ki so v resnih teoretskih analizah do nedavnega še iskali pozitivne učinke globalizacije, se vse bolj umikajo tistim (prim. MacEwan, 1994), ki trdijo, da ima globalizacija predvsem negativne učinke, saj šibi kakovost politike, upravljanja in javnega življenja, ker omejuje vlade in skupnosti, da samostojno urejajo svoje družbe in ekonomije, s tem pa obenem omejujejo ljudi, da bi uveljavljali nadzor nad svojim političnim in ekonomskim življenjem.

Globalna zavest, zavedanje o globalnih omrežjih in transnacionalni povezanosti, ki vključuje ekonomsko, politično, kulturno in okoljsko dimenzijo, poraja priložnosti enako kot omejitve, boj med globalizirajočimi in lokalizirajočimi tendencami in identitetami. Takšni odnosi in identitete so jedro dialektike globalizacije. Kompresija časa in intenzifikacija zavedanja o svetu kot celoti (Robertson, 1992) sta agendo globalizacije postavili v prvi plan. Globalne družbe se soočajo s procesi in fenomeni, kot so delokalizacija, vse hitrejša menjava dobrin, pospešitev transporta in komunikacije, standardizacija, mobilnost, hibridizacija in ustvarjanje novih kulturnih križišč, tveganja, nove identitetne politike, alterglobalizacija, zaostrena socialna vprašanja, integracija in modernizacija. Ne glede na poskuse, da bi globalizacijo reducirali na enodimenzionalnost (kot neoliberalizem ali neoimperializem), je mogoče globalizacijo razumeti edino kot multidimenzionalno in večsmerno.

Slovenska država, njene politične institucije ter raznolike družbene skupine, ki tvorijo slovensko družbo, v tem pogledu seveda niso izjema. Nove globalne okoliščine, kot jih naštevamo zgoraj, so jih zadele v procesu tranzicije med dvema političnoekonomskima sistemoma, ko je že bilo jasno, da ključna atributa državnosti, suverenost in avtonomija, nista več tako samoumevna kot v dobi starega, vestfalskega sistema. Vse države, tudi velike, so premajhne, da bi lahko odločilno

vplivale na spremembe v globalnem okolju. Slovenski politiki tako ni ostalo drugega, kot da pospešeno stopa proti evropskim integracijam, da bi si zagotovila ekonomsko in siceršnje varnost, vendar ob tem tudi evropska skupnost ni imela odgovorov, kako se organizirati navznoter in s kako enotnim glasom nastopati navzven. Trije prevladujoči koncepti vloge držav v transnacionalni evropski povezavi vse do danes zaposljujejo politično teorijo in politično prakso: Evropa nacionalnih držav, federativna Evropa in Evropa regij (kot najbolj demokratična, a najmanj verjetna med njimi). Ker je bilo evropskim voditeljem že v devetdesetih letih 20. stoletja jasno, da tako ekonomske kot varnostne in druge dimenzije postajajo vse bolj kolektivne in multilateralne zadeve (Held in McGrew 2002, 9–14), se je zdelo, da tudi mladi srednjeevropski državi ni preostalo drugega, kot da se priključi procesu. Odhod iz ene federacije, da se priključi drugi, je bil pospremljen s paradoksalno okoliščino, v kateri so se znašle tudi druge države, ko se nacionalne države zato, da bi ostale nacionalne, odrekaajo nacionalnemu v prid povezovanja, in odpovedujejo atributom suverenosti v transnacionalni skupnosti zato, da bi se odzvale na nevarnosti – transnacionalnih in globalnih pritiskov. Majhne države, kot zapiše Ulf Hedetoft (2005), so ranljive, ekonomsko odprte, imajo večje potrebe po varnosti, omejene resurse in se morajo hitreje prilagajati kot velike. Nova doba jih je prisilila v omejeno, deljeno, kvalificirano suverenost. Takšne zunanje negotovosti so prispevale tudi k počasnemu osvajanju lekcij iz demokracije navznoter. Če je varstvo manjšin lakmusov papir varovanja demokratičnih norm v neki državi, potem Slovenija svoje naloge ni opravila zadostno. Z izjemo dveh z ustavo zaščitenih narodnih manjšin je nova slovenska država izkazala nizko demokratično kulturo, ko je več kot desetletje in pol kolebala ob urejanju ustrezne pravne zaščite za romsko skupnost. Podobno dolgo je politika potrebovala za ureditev zakonodaje na področju istospolnih partnerstev, še vedno pa ni naslovila niti vprašanja postjugoslovanskih manjšin, ki živijo na območju Slovenije. Tedanji komisar Sveta Evrope za človekove pravice, Álvaro Gil-Robles, je ob svojem obisku leta 2003 slovenski vladi predlagal, naj odpravi razlikovanje med avtohtonimi in neavtohtonimi manjšinami, vendar so oblasti takšne in druge podobne pozive preprosto ignorirale (Rizman 2006: 129). Slovenska ustava tako z izjemo italijanske in madžarske manjšine ne omenja zaščite nobene druge manjšine, ki ostajajo v pravnem smislu nevidne, prav tako ne obstajajo v političnem slovarju državnih institucij (Mandelc, Učakar 2011: 30). Kakor podrobneje pokažejo drugi avtorji in avtorice v pričujoči monografiji, je večkulturalnost kategorija, ki je slovenska država ni vzela za svojo, nacionalna identifikacija je ostala v statičnih gabaritih 19. stoletja. Konzervativnim političnim, kulturnim in religijskim strujam težavna obdobja kriz, kot sta bili zadnja ekonomska in

migrantska kriza, politični in drugi pretresi predstavljajo podlago, da pomemben segment družbe vlečejo v preživele narative ekskluzivnega zamišljanja monokulturnega, ogroženega nacionalnega prostora. Krči strahu, ki mejijo na paranojo, ne bodo rešili vitalnih problemov slovenske družbe, prej jo bodo vodili v družbo neliberalnih demokracij vzhodne Evrope, jo radikalizirali in odmikali od vrednot in demokratičnih standardov, ki jih je s plebiscitarno podporo državljank in državljanov Republika Slovenija vpisala v svojo ustavo.

Viri in literatura

- Ake, Claude, 1996: *Democracy and development in Africa*. Washington: Brookings Institution.
- Beck, Ulrich, 2003: *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma in odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
- Bennett, Milton J., 1998: *Basic concepts of intercultural communication*. Boston: Intercultural Press.
- Bohman, James, 2010: *Democracy across borders: From Dēmos to Dēmoi*. London: Cambridge.
- Dahl, Robert A., 1998: *On democracy*. London: Yale University Press.
- Featherstone, Mike, 2006: Genealogies of the Global. *Theory, Culture and Society*. 23/2–3. 387–419.
- Giddens, Anthony, 1990: *The Consequence of Modernity*. Cambridge: Polity.
- Goldmann, Kjell, 2000: Introduction: Nationalism and internationalism in the Post-cold war. V: *Nationalism and Internationalism in the Post-cold war era* (ur. Goldmann, Kjell). London: Routledge. 1–21.
- Habermas, Jürgen, 2005: A political constitution for the pluralist world society? *Anales de la Catedra Francisco Suarez*. 39/2005. 121–132.
- Harvey, David, 1990: *The condition of postmodernity: an inquiry into the origins of cultural change*. Cambridge and Oxford: Blackwell.
- Hedetoft, U., 2003: *The global turn: national encounters with the world*. Aarhus: Allborg University Press.
- Held, D. in McGrew, A. (ur.), 2002: *Governing Globalization*. Cambridge: Polity Press.

- Hannerz, Ulf. 2000: Scenarios for peripheral cultures. V: *The Globalization Reader* (ur. Lechner, Frank in Boli, John). Oxford: Blackwell Publishing. 331–338.
- Holton, Robert, 1998: *Globalization and the Nation State*. Basingstoke: Macmillan.
- Kohls, Robert, Knight, John, 1994: *Developing Intercultural Awareness*. Boston: Intercultural Press.
- Kurthen, Hermann, 1997: The Canadian experience with multiculturalism and employment equity: lessons for Europe. *New Community – the Journal of European Research Centre on Migration and Ethnic Relations*. 23/2. 249–270.
- Kymlicka, Will, Opalski, Magda, 2001: *Can liberal pluralism be exported? Western political theory and ethnic relations in Eastern Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend. *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press, 1977.
- Lukšič Hacin, Marina, 2004: Konceptualne dileme v razpravah o multikulturalizmu in globalizaciji. *Dve domovini*. 19. 107–120.
- MacEwan, Arthur, 1994: Globalization and Stagnation. *Monthly Review*. 45/11. 1–16.
- Mandelc, Damjan, 2010: Multikulturalizem, medkulturni dialog in demokratično državljanstvo v pogojih nacionalnega in globalizacije. V: *Nova državljanstva v dobi globalizacije* (ur. Pikalo, Jernej). Ljubljana: Sophia.
- Mandelc, Damjan, Učakar, Tjaša, 2011: Perforated democracy: disintegration, state-building, europeanisation and the erased of Slovenia. *Revija za sociologiju: sociološki tromesečnik*. 41/1. 27–49.
- Nederveen Pieterse, Jan, 1995: Globalization as Hybridization. V: *Global Modernities* (ur. Robertson, Roland). London: Sage.
- Özkirimli, Umut, 2005: *Contemporary debates on nationalism. A critical engagement*. Basingstoke: Macmillan.
- Parekh, Bhikhu, 2000: *Rethinking multiculturalism – cultural diversity and political theory*. Houndsmills: Palgrave.

- Ritzer, George, 1993: *The McDonaldization of Society: an Investigation into the Changing Character of Contemporary Social Life*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Rizman, Rudi, 2006: *Uncertain Path: Democratic Transition and Consolidation in Slovenia*. College Station: Texas A&M University Press.
- Rizman, Rudi, 2008: *Globalizacija in avtonomija. Prispevki za sociologijo globalizacije*. Ljubljana: Razprave Filozofske fakultete.
- Robinson, I. William, 1996: Globalisation: nine theses on our epoch. *Race & Class*. 38. 2.
- Robertson, Roland, 1992: *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: SAGE.
- Scholte, Jan Aart, 2000: *Globalization: A critical introduction*. Basingstole: Macmilan.
- Steger, Manfred. (2003). *Globalization: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Storti, C., 1994: *Cross-Cultural Dialogues*. Boston: Intercultural Press.
- Tomlinson, John, 1999: *Globalization and culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Van Reybrouck, David, 2016: *Against election. The case for democracy*. London: Penguin random House.
- Wallerstein, Immanuel, 1998: *Utopistics: Or, Historical Coices of the Twenty-First Century*. New York: The New Press.
- Waters, Malcolm, 1994: *Globalization*. London: Routledge.